

## Pufajkás „elbeszélgetések”

### *A forradalom utáni megtorlás vidéki történetéhez*

„Mikor hazamentem, a feleségem mondja, hogy itt voltak a karhatalomtól, menjek fel a tanácsházára. Amikor felmentem, jelentkeztem. Azt kérdik: mit csináltam én '56-ban? »Hát kérem, volt egy emlékmű, és a ledöntésében részt vettem« – mondom. »Más ki volt még, mit csinált?« – kérdezték. »Kérem én ezt csináltam, ezt vállalom, én mást nem tudok senkit!« Ezért adtak nekem, hozzákezdték pofozni, mint egy gép, valósággal, ahogy saccoltam, vagy ötven-hatvan hatalmas pofont adtak...”<sup>1</sup> – emlékszik vissza Nagy Miklós hajdúnánási asztalos a pufajkásokkal<sup>2</sup> való találkozására. Az 1956. október 26-i hajdúnánási tüntetés alkalmával ő kötötte meg azt a drótkötelet, amellyel a szovjet emlékművet ledöntötték. Később, 1957. január végén, ő lett az első áldozata a karhatalmisták megtorló akciójának a kisvárosban. A két esemény – az októberi tüntetés és a pufajkások akciója – között alig három hónap telt el, ám ez idő alatt a politikai viszonyok alapvetően megváltoztak.

### A karhatalmi alakulatok megszervezése és az ellenállás felszámolása

A november 4-i szovjet intervenció révén hatalomra jutott Kádár-kormány első nyilatkozatai még bántatlanságot ígértek a forradalom résztvevőinek, sőt a kormány programja számos olyan elemet tartalmazott, amely összhangban állt az 1956-os forradalom követeléseivel.<sup>3</sup> A kormányprogram 3. pontjában a testvérharc megszüntetését, a

<sup>1</sup> Interjú Nagy Miklóssal (Hajdúnánás). A tanulmányhoz felhasznált interjúk többsége Hajdúnánáson készült. 1956-57-ben még valamennyi itt idézett interjúalany Hajdúnánáson élt, néhányuk viszont később elköltözött, ezért esetükben más az interjú készítésének a helyszíne.

<sup>2</sup> A Kádár-kormány fegyveres karhatalmi alakulatainak tagjait a nép nevezte el pufajkásoknak az öltözékükről, a rangjelzés nélküli, orosz mintájú „vattakabátról”, amit egyenruha helyett viseltek. A pufajka 1945 után vált hazánkban ismertté, a magyar hadseregben is rendszeresítették. Mivel a pufajkás elnevezés gúnynévnek számított, használatát a rendszerváltás előtt tiltották.

<sup>3</sup> A szolnoki rádióban november 4-én bejelentett, s röplapokon is közzétett 15 pontból álló program azt ígerte többek között, hogy a rend helyreállítása után a kormány tárgyalást kezd a szovjet csapatok kivonásáról, biztosítja az ország függetlenségét és a dolgozók életszínvonalának emelését. Megvalósítja továbbá a gyárakban a munkásigazgatást, garantálja az „eddigigazgatási szervek” és a forradalmi tanácsok demokratikus megválasztását, továbbá támogatja a kisipart, a kiskereskedelmet és az egyéni parasztságot, fejleszti a nemzeti kultúrát, stb. „A Kádár-kormány felhívása, 1956. november 4.” Szokolczai Attila (szerk.): *Az 1956-os forradalom és szabadságharc*. Bp., 2001, 1956-os Intézet, 195-197.

rend és a belső béke helyreállítását ígérték, hozzátéve: „A kormány nem tűri, hogy a dolgozókat bármi ürügy alapján üldözzék azért, mert a legutóbbi idők cselekményeiben részt vettek.”<sup>4</sup> Ezt az ígéretet Kádár a következő napokban és hetekben többször megismételte. A november 11-i rádióbeszédében kiemelte: „(...) nem vezet közülünk senkit a bosszúállás szelleme és ezt nem tűrjük meg semmiféle helyi szervnél, beosztottnál sem.”<sup>5</sup> November 26-án hasonlóképpen szólt a rádióban: „ismételten és félreérthetetlenül kijelentem azt is, hogy kormányunk a november negyedik felhívásában tett ünnepélyes ígéretét, mely szerint egyetlen dolgozónak sem lehet bántódása amiatt, mert az október 23-án kezdődött tömegmegmozdulásokban részt vett, betartjuk és mindenkivel betartatjuk.”<sup>6</sup>

December elején azonban hirtelen megváltozott az újjászervezett kommunista állampárt, az MSZMP vezető testületeinek az értékelése: ekkor már az októberi események ellenforradalmi jellegét hangsúlyozták, s ez együtt járt a még működő forradalmi szervezetek felszámolását célzó törekvéssel.<sup>7</sup> December 4-én kormányhatározat született a forradalmi bizottságok és egyéb forradalmi szervek megszüntetéséről.<sup>8</sup> A változás nyilvánvalóan összefügg a hatalmi stabilizáció terén elért bizonyos eredményekkel.<sup>9</sup>

Mivel a forradalom idején az ÁVH-t feloszlatták, a honvédség és a rendőrség pedig csaknem teljes állományával csatlakozott a forradalomhoz, november 4. után a Kádár-kormány nem rendelkezett megbízható fegyveres erővel, s egy ideig csak a szovjet csapatokra támaszkodhatott. A szovjetek által lefegyverzett hadsereget megbízhatatlannak tartották, s egyben alkalmatlannak is a belső, karhatalmi feladatok ellátására. De kétségeik voltak a rendőrséggel kapcsolatban is.<sup>10</sup> A feloszlított ÁVH újjászervezését a Kádár-kormány megtiltotta, ám mégiscsak ennek testületnek a személyi állománya kínálkozott elsődleges támaszként a „rendteremtéshez”. Egyidejűleg két feltételnek

<sup>4</sup> Uo. 197.

<sup>5</sup> *Népszabadság*, 1956. november 12.

<sup>6</sup> *Népszabadság*, 1956. november 27.

<sup>7</sup> Lásd az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottsága 1956. december 2–3-i és december 5-i üléseinek, és az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottsága 1956. december 5-i ülésének jegyzőkönyvét. *A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei*. I. köt. 1956. november 11. – 1957. január 14. 139–247. A párt testületi állásfoglalása megjelent: *Népszabadság*, 1956. december 8.

<sup>8</sup> *Népszabadság*, 1956. december 5.

<sup>9</sup> Vö: Szokolczai Attila: *Megtorlás és restauráció, 1956–1963. A megtorlás feltételeinek megteremtése*. In Király Béla és Congdon, Lee W. (szerk.): *A magyar forradalom eszméi. Eltérítésük és győzelmük (1956–1999)*. Bp., 2001, Atlanti Kutató és Kiadó Társulat Alapítvány, 147–166.

<sup>10</sup> Szokolczai Attila: *A fegyveres erőszakszervek restaurálása 1956–1957 fordulóján*. In *Évkönyv 1999* (VII.), Bp., 1999, 1956-os Intézet, 18–60.

kellett volna eleget tenni: az új karhatalom legyen a kormány számára megbízható, ugyanakkor ne keltse az ÁVH újjászületésének benyomását. Ezért karhatalmi alakulatokat hoztak létre volt ÁVH-sok, pártfunkcionáriusok, párttag tartalékos tisztek, katonatisztek, kisebb számban rendőrök beszerzésével. A megszálló szovjet katonaság és a lassan újjászerveződő rendőrség mellett a karhatalmi alakulatok alkották a kormány fegyveres bázisát, s ezek adták legfontosabb rendfenntartó erejét. Feladatuk egyes kiemelt objektumok őrzése, járőrözés, a tüntetések felszámolása és a megfélemlítés volt. Kádár függő helyzetét jól jellemzi, hogy Moszkva jóváhagyását kellett kérnie a karhatalmi alakulatok felállítására.

Budapesten karhatalmi ezredeket, a megyeszékhelyeken karhatalmi zászlóaljakat alakítottak, a járási székhelyeken pedig kisebb egységeket hoztak létre. Az alakulatok tagjai laktanyákból kézfegyvereket, lőszert és pufajka-kabátot kaptak. A karhatalomba való jelentkezést rendkívül előnyös javadalmazással ösztönözték. Az átlagfizetésekhez és a rendvédelmi szervek forradalom előtti bérezéséhez képest többszörös fizetést kaptak (havi fizetésük minimum 1600-1800 forint volt), s emellett ételmezésükről is ingyenesen gondoskodtak. A karhatalmi ezredek és zászlóaljak élére megbízható, többnyire a forradalom napjaiban a tüntetők ellen fellépő katonatisztekkel állítottak. Kivételesen az is előfordult – Hajdú-Biharban és Szabolcs-Szatmár Megyében –, hogy átmenetileg, nyilvánvalóan a konszolidáció érdekében, olyan katonatisztet neveztek ki megyei parancsnoknak, aki korábban a forradalom mellé állt. Később azonban az ilyen parancsnokokat leváltották, sőt letartóztatták, majd bíróság elé állították őket.<sup>11</sup>

Hajdú-Bihar megyében november közepén kezdődött meg a karhatalmi zászlóalj szervezése. A tartalékos tisztek névsorából „a megbízhatóságot és a proletárdiktatúra melletti kiállást szem előtt tartva” választották ki a leendő tagokat.<sup>12</sup> A zászlóalj november 27-én alakult meg Debrecenben. A december 8-i jelentés szerint a megyei karhatalomban 80 hivatásos és 30 tartalékos tiszt, 30 továbbszolgáló tiszthelyettes és 40 sorállományú volt. Az alakulat feltöltése egyáltalán nem volt könnyű: „A beidézett elvtársak közül általában minden harmadik-negyedik tartalékos tiszt és elsősorban pártfunkcionáriusok vállalták a feladatot” – fogalmaz a korabeli jelentés.<sup>13</sup> A karhatalomba beosztottak kifogásolták, hogy a honvédség 180 hivatásos tisztjéből mindössze

<sup>11</sup> Berki Mihály: *Pufajkások*. Bp., 1993, Magyar Fórum Kiadó.; Filep Tibor: *Hadüzenet nélküli háború, utóvédharcok, restauráció vidéken*. In Székelyhidi Ágoston (szerk.): *Magyar '56*. 2. köt. Bp., 1996, Magyarok Világszövetsége 1956-os Bizottság, 49-52.

<sup>12</sup> Valuch Tibor: *Hajdú-Bihar Megye*. In Szokolczai Attila – Á. Varga László: *A vidék forradalma 1956*. 1. köt. Bp., 2003, 1956-os Intézet – Budapest Főváros Levéltára, 263.

<sup>13</sup> Hadtörténelmi Intézet Levéltára (továbbiakban: HL) 1956-os gyűjtemény, 11. ö.e. Jelentés a Hajdú-Bihar megyei tiszti karhatalmi zászlóalj működéséről.

80 fő tevékenykedik a karhatalomban. December végére a karhatalomba már 270 tartalékos volt beosztva.<sup>14</sup>

A szervezőmunkába a pártbizottságok mellett a katonai hadkiegészítő parancsnokságokat is bevonták.<sup>15</sup> A hajdúnánási kiegészítő parancsnokságról négyen csatlakoztak a karhatalomhoz: a parancsnok Jenei Imre százados, Kaposi Sándor főhadnagy, a kiegészítő parancsnokság párttitkára, Magyar Gábor hadnagy, a politikai tiszt, továbbá Szabó Imre törzsrőrmester.<sup>16</sup> Jenei azonban nem sokáig maradt meg beosztásában. December 23-án a kora reggeli órákban – mint az esetről beszámoló rendőrségi jelentésből kiderül – „enyhén ittas állapotban” szolgálati fegyverével lövöldözött, amit a helyi rendőrparancsnok feletteseinek jelentett. Ezt követően Jeneit áthelyezték Hajdúnánásról Püspökladányba.<sup>17</sup> A kiegészítő parancsnokság tisztjei október végén még egészen más magatartást tanúsítottak: a forradalmi bizottmány megalakulása után bejelentették csatlakozásukat a forradalmi szervezetekhez, sőt átállásukat látványosan demonstrálva, leszedték csillagjaikat és vállapjukat, s a bizottmány előtt letették fegyvereiket. A forradalmi bizottmány katonai szekciójába azonban nem választottak be közülük senkit, s az utcai rendfenntartásban sem vettek részt. A karhatalomhoz csatlakozó négy katona magatartásában beállt fordulatot az egzisztenciális szempontok mellett az is magyarázza, hogy egyikük sem volt nánási származású, így bizonyos értelemben kívül álltak a helyi társadalmon. A karhatalom kötelékébe állt katonák később közreműködtek nemcsak a rendfenntartásban, hanem a lakosság megfélemlítésében és a megtorlásban is.

A forradalom utóvédharcait vívó Nagy-Budapesti Központi Munkástanács 48 órás általános sztrájkfelhívására<sup>18</sup> december 11-én és 12-én országszerte megszervezték a munkabeszüntetést. Hajdúnánáson szinte valamennyi vállalatnál, intézménynél leállt a munka, kivéve a malmot és a kenyérgyárat, a boltokat és az egészségügyi ellátást. A hajdúvárosban december 11-én este tüntetésre is sor került. A pártbizottság előtt azért gyűltek össze az emberek, hogy megakadályozzák az MSZMP helyi szervezetének taggyűlését. Mire Debrecenből megérkezett a karhatalmi alakulat egysége, a megmoz-

<sup>14</sup> Berki Mihály: *Pufajkások*. Bp., 1993, Magyar Fórum Kiadó, 85.

<sup>15</sup> Uo.

<sup>16</sup> Az újonnan kinevezett városi párttitkár, Tóth Gábor által aláírt lista: „Hajdúnánáson fegyveresen részt vettek a rend helyreállításában.” 1958. szeptember 7. Hajdú-Bihar Megyei Levéltár (továbbiakban: HBML) pártarchívuma. Honvédségi iratok. 11. fond. 2. fcs. 16. ö.e.

<sup>17</sup> *Rendőrségi napi jelentések 1956. december 13 - december 31.* 2. köt. 263.; „Jenei Imre szds. panaszlevele Tóth Gábor MSZMP titkárnak.” Püspökladány, 1957. augusztus 21. HBML pártarchívuma. Ellenforradalmi tevékenységgel kapcsolatos iratok. 11. fond. 2. fcs. 10. ö.e.

<sup>18</sup> „A Nagy-Budapesti Központi Munkástanács sztrájkhatározata, 1956. december 8.” Szakolczai Attila (szerk.): *Az 1956-os forradalom és szabadságharc*. Bp., 2001, 1956-os Intézet, 221.

dulást a helyi rendőrség és a kiegészítő parancsnokság tisztjei riasztólövésekkel feloszlatták.<sup>19</sup> Ugyanezekben a napokban a szomszédos Hajdúdorogon még feszültebb volt a helyzet. A petróleum-osztásra váró elégedetlen tömeg haragja a tanácselnök ellen fordult. Hiába menekült a fenyegetések elől a rendőrsre, a tüntetőknek sikerült behatolniuk, s a tanácselnököt bántalmazták is. A rendőrsön tartózkodó három rendőr a hajdúnánási kapitányságtól telefonon kért erősítést. A helyszínrre érkező nánási rendőrök riasztólövésekkel oszlatták fel a tömeget.<sup>20</sup> Az akcióban a hajdúnánási kiegészítő parancsnokság tisztjei is részt vettek. A fegyveres erő átszállítására a nánási tűzoltóság biztosított tehergépkocsit, ám az akkori közhangulatra jellemző, hogy a tűzoltóság sofőrjei nem vállalták a népszerűtlen fuvart, ezért a tűzoltóparancsnok maga volt kénytelen vezetni a tehergépkocsit. Későbbi jelentésében így írt az esetről: *„sofőrt nem kaptam, hiába adtam utasítást, mert mind a kettő (...) megtagadta. Így magam személyesen vállaltam azt, mivel gépkocsit tudok vezetni, hogy a 22 rendőr elvtársat, valamint a 6 katonát átvigyelem Hajdúdorogra. (...) mikor hazajöttem, nekem támadtak azzal, hogy miért járatom én le a tűzoltóság tekintélyét a rendőrök és a katonák szállításával, és vegyem tudomásul azt, hogy ezért még felelni kell”*.<sup>21</sup> Állítása szerint az egyik sofőr nyíltan megmondta, *„hogy nem szállít rendőröket, katonákat a dolgozó nép elnyomására.”*<sup>22</sup>

1956 decemberében, miközben a Kádár-kormány a forradalmi vívmányok utolsó maradványainak felszámolására tört, a helyi társadalom egyre kisebb eséllyel állt ellen a kommunista egypártrendszer visszaállítását célzó restaurációs törekvéseknek. A forradalom idején újjáalakult helyi Szociáldemokrata Párt bázisa a munkástanácsok feloszlátása után meggyengült, ezért a párt hajdúnánási intéző bizottsága december 22-én felmondta a számukra kiutalt székházat a Kaszinó helyiségében, s ezzel beszüntették tevékenységüket.<sup>23</sup> Ám az Ipartestület december 23-i ülésén külső befolyástól

<sup>19</sup> „Jelentés az október 23-án kezdődött eseményekről.” HL, 1956-os gyűjtemény. 6. ö.e.; „A Hajdú-Bihar megyei Tiszti Karhatalmi Zászlóalj megalakulásának, működésének története.” HL, A Hajdú-Bihar megyei Karhatalom története. 1956-os gyűjtemény. 11. ö.e. 393–440. f.

<sup>20</sup> A dorogi tüntetők haragját az ellátási nehézségek szították fel, de az eseményekben az is szerepet játszott, hogy a tanácselnök nem mert kiállni az elégedetlen tömeg elé. A december 12-i és a december 13-i rendőrségi jelentés is tartalmazza, hogy az egybegyűlt tömeget a kevés rendőr nem tudta feltartóztatni. *Rendőrségi napi jelentések 1956. október 23 – december 12.* 1. köt. 520. *Rendőrségi napi jelentések 1956. december 13 – december 31.* 2. köt. 16–17. Az időszak Hajdú-Bihari történetéhez lásd: Valuch Tibor: *Adalékok az 1956-os forradalom Hajdú-Bihar megyei utóvédharcainak történetéhez.* In Simon Zoltán – Valuch Tibor (szerk.): *A vidék forradalma.* Debrecen, 1992, 79–91.

<sup>21</sup> „Farkas Ferenc személyében beadott panaszról jelentés.” 1957. július 22. HBML, pártarchívum. Ellenforradalmi tevékenységgel kapcsolatos iratok. 11. fond. 2. fcs. 10. ö.e.

<sup>22</sup> Uo.

<sup>23</sup> „A hajdúnánási Szociáldemokrata Párt levele a hajdúnánási Községgazdálkodási Vállalathoz a párthelyiség felmondása ügyében.” 1956. december 22. Az eredeti dokumentum Fehér Imre tulajdonában van.

mentesen, demokratikus keretek között tudtak még új vezetőséget választani. A gyűlésen, amely a Himnusz eléneklésével vette kezdetét, a jelenlevők titkos szavazással választották meg az egyes szakosztályok és a testület új vezetőit. A legtöbb szavazatot az ipartestület munkástanácsának az elnöke kapta, így ő lett az elfogadott testületi elnök.<sup>24</sup> A téeszemből való kilépés folytatódott december folyamán is, bár csak egy téesz, a Petőfi oszlott fel.<sup>25</sup> A helyi társadalom viszonylagos autonómiájának megtörését a kommunista hatalom politikai eszközökkel nem volt képes elérni, ehhez erőszakot kellett alkalmazniuk.

A megyei karhatalmi egységek parancsnoka kezdetben az a Csorba László honvéd alezredes volt, aki korábban a debreceni forradalmi bizottmány elnökeként tevékenykedett.<sup>26</sup> December végén azonban megkezdődött a Csorba elleni támadás az alakulatnál működő elhárító és politikai tisztek, valamint egyes pártfunkcionáriusok részéről. Támadták a forradalom alatti szerepvállalása miatt, továbbá azzal vádolták, hogy sem a karhatalmi zászlóalj szervezését, sem a politikai tisztek munkáját nem támogatja megfelelően. A megyei pártvezetés megosztott volt Csorba ügyében, Komócsin Zoltán párttitkár például kiállt mellette. Ám hiába, Csorbát január 16-án azzal az indokkal váltották le, hogy akadályozza a karhatalom megszerzését, sőt kizárták a pártból, lefokozták, és a hadseregből is eltávolították.<sup>27</sup> A felülvizsgáló bizottság ellenforradalmárnak minősítette, fellebbezését elutasították. Miután a helyére kinevezték Oravecz István alezredest, fordulat állt be a karhatalmi alakulat tevékenységében: elkezdtek

<sup>24</sup> „A Hajdúnánási Ipartestület december 23-i alakuló gyűlésének jegyzőkönyve.” HBML, A Hajdú-Bihar Megye területén működött forradalmi szervek iratainak gyűjteménye. XXXII. 1. 3. d.

<sup>25</sup> A december 18-i tanácsi jelentés szerint a feloszlott Petőfi téészen kívül nagy volt a kilépők aránya a Kossuth és a Szikra téeszekben is, mindkét esetben a tagság nagyobbik része jelentette be kilépési szándékát. A készülő vagy már elkészült zárszámadásokból kiderül, hogy a téeszek között jelentős szóródás volt az egy munkaegység forintbeli értéke között (25 Ft-tól 55-60 Ft-ig). A kilépési hajlandóságot azonban a tagság összetétele sokkal inkább befolyásolta, mint a munkaegység értéke. „Helyzetjelentés a tsz-ekről.” HBML Hajdúnánás Városi Tanács V.B. Mezőgazdasági Osztályának iratai 1950–1956. XXIII: 532/a. 65-66./1956.

<sup>26</sup> Csorba Lászlót november 4-én a Debrecent elfoglaló szovjetek a forradalmi bizottmány több vezetőjével együtt letartóztatták, majd november 17-én szabadon engedték. Ugyanezen a napon Münnich Ferenc, a fegyveres erők minisztere a debreceni és a Hajdú-Bihar megyei karhatalmi egységek ideiglenes parancsnokává nevezte ki. *Hajdú-Bihari Napló*, 1956. november 17.

<sup>27</sup> Január 21-én Csorba párttagságát az MSZMP Hajdú-Bihar Megyei Ideiglenes Intéző Bizottsága még megerősítette, Komócsin Zoltán a bizottság elnöke pedig levélben fordult a Honvédelmi Minisztérium illetékeseihez, dicsérve Csorbát, miszerint neki köszönhető, hogy a megyében nem volt vérontás, s hibákat legfeljebb a karhatalom szervezésében követett el. Ennek ellenére Csorbát perbe fogták, a Debreceni Katonai Bíróság december 31-én életfogytiglani börtönre ítélte, majd másodfokon a Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiumának Külön Tanácsa az ítéletet 1958. április 14-én 5 év börtönre módosította. Filep Tibor: *A debreceni forradalom, 1956*. Debrecen, 1990, 193.

megye szerte felmérni az „ellenforradalom erőit”, razziákat tartottak, letartóztatásokat hajtottak végre, önkényes kihallgatásokat rendeztek, tucat számra „gyűjtöttek be” és vertek meg embereket.<sup>28</sup> Ekkor már a megye járási székhelyein – Berettyóújfaluban, Polgáron, Püspökladányban és Biharkeresztesen – is működtek karhatalmi egységek.

### Pufajkás „elbeszélgetések” Hajdúnánáson

A karhatalmi alakulatok a megyei párttitkár fennhatósága alatt álltak, utasításait a parancsnokoknak végre kellett hajtani. Bevetésük leggyakoribb módja volt a „kiszállás” egy-egy településre. Általában késődélután és este jelentek meg a falvakban, kisvárosokban, s a megyei és járási pártbizottságoktól kapott instrukciókat követve „gyűjtöttek be” a forradalom helyi vezetőit, aktív résztvevőit. Általában formális kihallgatás keretében került sor rendszerint verésekkel tarkított vattázásokra, amit a pufajkás szakszargonban „elbeszélgetésnek” neveztek. Valójában a restaurált kommunista hatalom megtorló és megfélemlítő akciói voltak ezek, amiket felülről vezényeltek, s az akció résztvevőinek az önkényeskedést is engedélyezték. A pufajkások tehát büntetlenül bántalmazhattak embereket, tulajdonképpen a törvények felett álltak, még szolgálati szabályzatuk sem volt. Lényegében azt tettek, amit jónak láttak.<sup>29</sup> Tevékenységüket a hatalomhoz való hűség bizonyítási vágya, valamint a kollektív és a személyes bosszú egyaránt motiválta. Ennek során módjuk nyílt az agresszív indulataik kiélésére is.

A pufajkások megtorló akcióinak az időszaka Hajdúnánáson január végén kezdődött.<sup>30</sup> Mivel a hajdúvárosban nem volt rendszeresített karhatalom, ide Debrecenből vagy Polgárról érkeztek a pufajkások. A számos alkalommal „kiszálló” egységeknek változtak a parancsnokai, és több alkalommal változott az állomány összetétele is. Legalább tucatnyi személyt vertek össze brutálisan. Elsősorban az október 26-ai tüntetés hangadóit és az emlékmű-ledöntés résztvevőit keresték, továbbá más „ellenforradalmárokat”, akiket a helyi informátorok, mindenekelőtt a forradalom idején leváltott, s a

<sup>28</sup> Berki Mihály: *Pufajkások*, 86.

<sup>29</sup> A pufajkások megtorló akcióinak helyenként halálos áldozatai is voltak. Hajdú-Bihar Megyében például agyonverték Nagyrábén Gál Lajos idős parasztembert, Berettyóújfaluban pedig Gál János kereskedőt. Filep Tibor: *Hadüzenet nélküli háború, utóvédharcok, restauráció vidéken*, 52.

<sup>30</sup> A megtorlás ezen időszakának Hajdú-Bihar megyei történetéhez lásd: Valuch Tibor: *A megtorlás természetrajza: Hajdú-Bihar megye 1956–57 fordulóján*. In *Évkönyv 1995*. Bp., 1995, 1956-os Intézet, 95–105.; Uő: *Hajdú-Bihar Megye*. In Szokolczai Attila – Á. Varga László: *A vidék forradalma 1956*. 1. köt. Bp., 2003, 1956-os Intézet – Budapest Főváros Levéltára, 263–265.

<sup>31</sup> „Javaslat Daróczi István közbiztonsági őrizet alá helyezéséről.” 1957. március 21. „Ricsei Balázs társai” periratai. HBML, B.843.

tüntetők haragja elől elmenekült funkcionáriusok, továbbá a helyi kiegészítő parancsnokság említett tisztjei adtak fel. A kilátástalanná vált helyzetben a Kisgazdapárt helyi szervezőbizottsága – utolsóként az újjáalakult demokratikus pártok közül – február 1-jén lemondott a párt székházáról, s ezzel tulajdonképpen be is fejezték a működésüket.<sup>31</sup>

Nagy Miklós már idézett kihallgatása 1957. január 29-én történt. Több évtized távlatából is jól emlékszik az elszenvedett tortúrára:

*„Volt köztük egy Horváth Lajos nevű, nánási származású, aki – így mondom – májon vágta az embert ököllel. Ez, kérem, százados volt. Egy másik, a Dagusztin Ferenc, aki a Dózsa Téesznek volt az elnöke, egy vaságyról hátba rúgott, úgy, hogy a vesémet sértette meg. Aztán faggattak: »Ki kezdte a háborút, nem Horthy?« »Nem!« – mondom –, »Hitler«. <sup>32</sup> Akkor meg ezért adtak pofont. Kérdezték, ki miatt hurcolták el az öcsémet: »Nem Horthy miatt?« »Nem!« – mondom –, »Hitler miatt«. »Hát ha igazságosak lettek volna, és meg akarták bosszulni az elhurcolt zsidókat, miért nem mentek Németországba, és miért nem vitték el a németeket?« – mondom –, »mert száz százalék, hogy a zsidókat a németek vitték el!« Akkor lepődtek meg. Még csak faggattak valamivel – nem tudom már pontosan, hogy mivel –, de beállítottak egy ajtónak a mélyedésébe, háttal, két géppisztolyt meg a hátam megett a túlsó sarokban kibiztosítottak. Egy főhadnagy – ő nem nánási volt – vezette ezt a komédiát. Később ahogy megtudtam az egyik nánásitól, egy hajszál volt, hogy agyon nem lőttek, mert olyan makacs voltam, hogy amire azt mondtam, hogy nem, az nem, amire pedig azt mondtam, hogy igen, az meg igen volt, és abból nem engedtem. Akkor áthívtak egy*

<sup>28</sup> Berki Mihály: *Pufajkások*, 86.

<sup>29</sup> A pufajkások megtorló akcióinak helyenként halálos áldozatai is voltak. Hajdú-Bihar Megyében például agyonverték Nagyrábén Gál Lajos idős parasztembert, Berettyóújfaluban pedig Gál János kereskedőt. Filep Tibor: *Hadüzenet nélküli háború, utóvédharcok, restauráció vidéken*, 52.

<sup>30</sup> A megtorlás ezen időszakának Hajdú-Bihar megyei történetéhez lásd: Valuch Tibor: *A megtorlás természetrajza: Hajdú-Bihar megye 1956-57 fordulóján*. In *Évkönyv 1995*. Bp., 1995, 1956-os Intézet, 95–105.; Uő: *Hajdú-Bihar Megye*. In Szakolczai Attila – Á. Varga László: *A vidék forradalma 1956*. 1. köt. Bp., 2003, 1956-os Intézet – Budapest Főváros Levéltára, 263–265.

<sup>31</sup> „Javaslat Daróczy István közbiztonsági őrizet alá helyezéséről.” 1957. március 21. „Ricsei Balázs társai” periratai. HBML, B.843.

<sup>32</sup> A háborús felelősséget firtató kérdést Nagynak a szovjet emlékmű ledöntésében való részvétele miatt tették fel, ugyanis személyes indítékként unokaöccse Szovjetunióba történt elhurcolására hivatkozott. Erről később így vallott az interjúban: *„Egy ígéretemet váltottam be, amit megfogadtam (...), amikor is közölte velem az unokatestvérem férje, hogy Ernőt elhurcolták az oroszok, oda is maradt. És mikor hazajöttem és megláttam ezt a bálványt, akkor azt mondtam: ha ennek lejárt az ideje, segítek felborítani. S ez bennem volt 11 éven keresztül állandóan, éjjel-nappal.”* Interjú Nagy Miklóssal (Hajdúnánás).



*másik szobába, s le kellett egy székre hajolni. Aki vezette a műveletet, az egy szoboszlói ember volt, ugyancsak századosi ruhában. Behozott egy hosszú kardot, ami beillett volna pallosnak, mert hosszú, széles pengéje volt. Amennyit ketten bírtak adni, annyit adtak a lapjával. Mikor már abbahagyták, a „százados úr” visszajött: »Még most sem tört meg? Az isten erre... meg arra...!« Odanyújtották neki a gumicsövet – a gumicső körülbelül öklöm nagyságú átmérőjű volt, benne drótkötél –, s avval amennyit bírtak, annyit adtak a fenekemre. Akkor lefordultam a székről. De hála isten, énbőlőlem se egy jajszó, se egy könnyörgő szó nem jött ki, eltűrtem mindent szó nélkül. Nem tudtak velem mire menni: hát jelentsem meg a százados elvtársnak, hogy a szovjet emlékmű ledöntésében részt vettem, s a helyreállítási munkálatokhoz kétezzer forinttal hozzájárulok. Ígérem meg, hogy többet ilyet nem csinálok, s kérjek bocsánatot. Aztán megint faggattak, nyaggattak, de se bocsánatot nem kértem tőle, se meg nem ígértem, hogy többet ilyet nem csinálok. Ezért hatalmas nagy pofonokat kaptam, az egyik előlről, a másik meg hátulról. »Lelécelni, spuri, de gyorsan!« – evvel búcsúztak el. Amikor mentem ki, odaugrottak az ajtóhoz, lábukat keresztültették az ajtó előtt, de át tudtam ugrani. (...) Akkor egy hét múlva értem jötték megint. Amikor felmentem, barátságosan fogadtak. Bocsánatot kértek, hogy tévedés történt. Azt az átkos szovjet emlékművet kell felépíteni, úgy ahogy van, tákoljuk össze, javítsuk ki és el van intézve.»<sup>33</sup>*

Nagy visszaemlékezése szerint a kihallgatásáról jegyzőkönyvet nem vettek fel. Emlékei alapján az első procedura körülbelül másfél-két órás volt, a második pedig mintegy félórás, de az utóbbi – bár ugyanaz a szoboszlói százados vezette – az elsőhöz képest valóban szinte csak elbeszélgetés volt. Február 5-e körül mentős ismerőse vitte be Debrecenbe kivizsgáltatni:

*„Deréktől lefele combig kék volt a testem. Hát a pofonokat annyira bírtam, hogy éreztem, hogy az orrom félrehajlik teljesen, de egy szikra vér nem jött belőlem. Viszont egy évig körülbelül nem tudtam egyenesen menni. (...) A fejemet is ütötték, mint egy párna, olyan nagyságú gumival. Abba sérültem. Nekem dús hajam volt, félév múlva olyan lettem, mint most. Fürdés után a hajbagymák meglazultak, megbetegedtek s a hajam kihullott.»<sup>34</sup>*

A legsúlyosabb verést Ecsedi Lajos tanácsi alkalmazott, a költségvetési osztály főkönyvelője szenvedte el, akit a forradalom alatt a városi tanácsnál megalakult munkástanács elnökévé választottak. Magyar Gábor hadnagy, a katonai kiegészítő pa-

<sup>33</sup> Uo.

<sup>34</sup> Uo.

rancsnokság politikai tisztje „mártotta be”, azzal vádolva őt, hogy október 26-án, a hajdúnánási tömegtüntetés idején a diákokat a vörös csillagok leverésére buzdította és akciójukat irányította. Kihallgatásakor Fegyveres Antal, a forradalom alatt Püspökkladányból elűzött járási tanácselnök volt a karhatalmista egység parancsnoka, századosi rangban. Ecsedi számára nem volt ismeretlen, mivel Fegyveres korábban dolgozott a hajdúnánási tanácsnál.<sup>35</sup> Így idézi fel a történeteket:

*„(...) a tanácsházára vittek, földszinten a jobb oldali részbe, ahol azelőtt a közellátási hivatal volt. (...) bevitték oda, ahol ez a Fegyveres volt a főnök, és hát rögtön azzal kezdte, hogy borzasztóan sajnálja, hogy így kell találkozoznunk. Ugyanis ez a Fegyveres valamikor a hajdúnánási városi tanácsnál dolgozott mint másodaljegyző, és hadd mondjam el, hogy a világon semmihez sem értett, és oda énhozzám osztották be, és nekem kellett egy pár hónapra keresztül őt a legelemibb pénzügyi dolgokba bevezetni (...) És akkor tettek fel nekem kérdéseket, hogy mit tudok én a Petőfi Körről, kik szervezték, hogy szervezték. Milyen tevékenységet folytattam, milyen röpiratokról tudok, ki mozgatta a csillagok meg a címerek leverését. (...) amikor én nem tudtam az ő szájizüknek megfelelő feleleteket adni, s nem tudtam megnevezni, hogy ez volt a gazember, meg az volt az ellenforradalmár, akkor rögtön átadtak három pribéknek, azok átvittek a szomszéd szobába. Ott volt két összetolt íróasztal, oda ráhúztak engem, és ilyen ujjnyi vastag kábellel vertek engem tetőtől talpig. Amíg mozdulni bírtam. Hát hogy mondjam, akkor visszavittek, majd megint kezdték előlről. (...) mondtam nekik, ha itt fognak agyonverni, akkor se tudok mit mondani! Semmit se tudok mondani, mert ebben se vettem részt, ebben se, ebben se! (...) Konkrét vádat nem tudtak, csak azt hajtogatták, hogy én voltam a fő szervező, én mozgattam a csillagleveréseket, a címer leverését, mindent. (...) hát annak a szobának a közepére odavittek egy széket, és akkor annak az egyik lábára madzagot kötöttek, és akkor engem odaállítottak és vezényeltek: »Fel-le, fel-le!« Egy darabig így ment, aztán kirántották alólam a széket és én nyilván lezuhantam. Ott álltak körben a kiegészítő parancsnokság emberei, akik annak idején átálltak a forradalmi bizottmányhoz, Magyar hadnagy például. Ott álltak és ki hol ért, ott rúgott. (...) Aztán még két napig benntartottak, a harmadik napon elengedtek. De én akkor már szinte menni sem tudtam. Nagyon keservesen bementem az SZTK-ba, és akkor ott*

<sup>35</sup> Interjú Ecsedi Lajossal (Nyírbátor).

<sup>36</sup> A karhatalmisták a helyi értelmiségi körre céloztak, amely a Bocskai Kör nevet vette fel. A kör rendezvényén Ecsedi is részt vett, sőt ő vetette fel elsőként a szovjet csapatok kivonásának kérdését. Érdekes, hogy ezt a pufajkások nem tették szóvá kihallgatásakor – bizonyára nem volt tudomásuk róla. Völgyesi Zoltán: *Kisvárosi történet. Az 1956-os forradalom és a zsidóellenes megmozdulások Hajdúnánáson*. Bp., 2001, Osiris, 87.

*meglátott dr. Jóna Gábor professzor, aki nekem osztálytársam volt a gimnáziumban, hát rögtön kérdezte, hogy mi van velem. (...) Az lett a vége, hogy engem haza sem engedtek, azonnal beutaltak a debreceni klinikára, a belgyógyászatra. (...) A kórteremnek az ajtajában, ahol hetekig feküdtem, ott állt egy rendőr. És aztán egyszer csak eltűnt.”<sup>37</sup>*

Ecsedi Lajos sérülései következtében több mint 3 hónapig feküdt a debreceni klinikán, több ízben operálni is kellett. Az 1957. május 7-ei orvosi lelete a következőket tartalmazza: „baloldali vesénél 35–40 vörösvérsejt. A vesefelvételek bizonyítják, mindkét vese leesve, és a jobboldali vese emellett még rotációt is szenvedett. Mindezek mellett a has jobboldali részében súlyos összenövések állnak még mindig fenn”.<sup>38</sup> Mivel a későbbi nyomozás során Ecsedi tisztázta magát az ellene felhozott vádak alól, ügyében vádemelés nem történt.

Ecsedivel azonos napon „gyűjtötték be” a karhatalmisták Hódos Antalt, aki a település nemzetőrparancsnoka volt a forradalom idején.<sup>39</sup> A pufajkáskokkal való „elbeszélgetésre” a következőképpen emlékszik vissza:

*„Egy délután a lakásomon az unokabátyámmal beszélgettem, amikor az ablakon kinézve láttam, hogy öt géppisztolyos, pufajkás katona veszi körül a házat. Ebből kettő bejött és közölték, hogy le vagyok tartóztatva. Ne próbáljak semmit, mert fegyvert használnak. Géppisztoly volt náluk (...) Annyit kérdeztem, hogy miért, és akkor mondták, hogy itt kérdést csak ők tehetnek föl. (...) Bekísértek a tanácsolószobára. Az alsó szintre – jelenleg ez raktárhelyiség –, ahol az ablakok lópokróccal voltak befedve belülről. Akkor már ott volt az én helyettesem, akit úgy hívtak, hogy Ács Béla.<sup>40</sup> Ott volt Ecsedi Lajos, aki tanácsi dolgozó volt, őt ketten hozták. Bevittek az irodának mondott helyiségbe. Volt ott három katonatiszt, akit én nem ismertem, ezek nem pufajkában voltak, hanem rendes tiszti egyenruhában, és mondták, hogy ki fognak*

<sup>37</sup> Interjú Ecsedi Lajossal (Nyírbátor).

<sup>38</sup> Interjú Ecsedi Lajossal (Nyírbátor). „Ecsedi Lajos levele.” HBML pártarchívuma. Egyedi panaszok. 11. fond. 2 fcs. 5. ő. E. 1957.

<sup>39</sup> Hódos Antal 1946-tól rendőrként dolgozott, s az ötvenes évek elején a hajdúdorogi rendőrőrs parancsnoka volt. Miután több konfliktusa volt az ottani pártbizottsággal, 1953-ban leváltották, leszerelt a rendőrségtől, s Hajdúnánáson gazdálkodott. 1956. október 27-én a helyi nemzetőrség parancsnokává választották.

<sup>40</sup> Ács Béla, a hajdúnánási Fa- és Fémipari KTSZ alkalmazottja volt. Részt vett az 1956. október 26-i tüntetésben, majd a nemzetőrség parancsnokhelyettesévé választották. 1957 elején a karhatalmisták őt is megverték, ami után orvosi kezelésre szorult. Bírósági eljárás indult ellene, közel fél évet töltött előzetes letartóztatásban, ám a megyei bíróság 1958. március 5-én felmentette. „Pongor József és társai periratai.” HBML, B.843/1957.

*hallgatni (...) És akkor az írógép ott volt az asztalon, behúzta a papírt a gépbe, és szólt, hogy mondjam. És akkor elkezdtem, de a második szónál hátulról leütöttek, hogy ne hazudjak. Ez az volt, hogy én a forradalom első napján Hajdúdorogra dohányt szállítottam be.<sup>41</sup> És erre mondták, hogy ne hazudjak, hanem mondjam az igazat. De hát ez volt az igazság! (...) És akkor intett a tiszt három pufajkásnak, hogy vigyenek be ebbe a bizonyos lefüggönyözött helyiségbe. (...) Ide bevitték, és leültettek egy székre. (...) És akkor mellettem álltak, gumibottal ütötték a combomat kétoldalt, egy pedig hátul gumipárnával a vállamat, a hátamat és a nyaki részt. Ezt addig csinálták, amíg eszméletemet vesztettem. (...) Amikor ez megtörtént, föllocsoltak. Mikor magamhoz tértem, kivitték megint, hogy folytassuk a kihallgatást. Ez két percig történhetett, mert addigra behozták Papp Jánost<sup>42</sup> – öt tízen hozták –, aki a forradalomban az első időktől részt vett. (...) És amikor őt behozták, engem kiküldtek a folyosóra. Ez azt jelentette, hogy arccal a fal felé kellett állnom, hátam mögött két géppisztolyos katona, és ott álltunk. Öten voltunk. (...) Ebből egy mindíg a kihallgatáson volt bent.<sup>43</sup>*

A kihallgatások formája lényegében azonos volt: a karhatalmisták előbb kérdéseket tettek fel, majd a válaszokat végig sem hallgatták, hanem rendre félbeszakították »Ne hazudj!« közbeszólással vagy inkább közbekiabálással. Ezután bevitték az illetőt egy lefüggönyözött helyiségbe, s ott jól összeverték, majd kihozták, és következett a másik. Ez így tartott reggelig. Amikor már virradt, behívták őket egyenként megint. Volt, aki ekkor már negyedszerre-ötödszörre ment be.

*„Közölte velem a karhatalmi egységnek a parancsnoka – idézi fel Hódos az eseményeket –, hogy most elmehetek haza, de az itt történekről senkinek nem beszélhetek, családtagoknak se, orvoshoz nem mehetnek, kórházba nem mehetnek, köteles vagyok a lakásomon zárt ajtóknak mögött tartózkodni. Ami azt jelentette, hogy senki hozzám nem jöhet, senkit be nem engedhetek, senkivel nem találkozhatok. (...) Én hazamentem. Véraláfutásos volt a testem szinte minden része. Hideg vizes lepedővel göngyöltem be magam, és így feküdtem három napig. (...) A hideg vizes ruha és az otthon lévő gyógyszerek hatására egy hét múlva én már felkeltem, és végeztem a dolgomat. Akkor egy hét múlva behívtak megint, a vizsgáló tiszt közölte velem, hogy továbbra sem beszélhetek semmiről senkivel, nem mehetnek emberi közösségbe, tehát templomba,*

<sup>41</sup> Hódos itt 1956. október 26-ára, a hajdúnánási tüntetés napjára utal.

<sup>42</sup> Papp János az 1956. október 26-i helyi megmozdulások aktív résztvevője volt, akit a Hajdú-Bihar Megyei Bíróság 1958. március 5-én másfél év börtönbüntetésre ítélt. „Pongor József és társai periratai.” HBML, B.843/1957.

<sup>43</sup> Interjú Hódos Antallal (Hajdúnánás).

*kocsmába, piacra és nem fogadhatok senkit a lakásomon. (...) Mondtam, hogy igen, megértettem. Nagyon féltem attól, hogy egy koholt vád alapján bármikor bármit tehetnek velem. Tudtam azt is, hogy ha az én udvaromban, mivel mezőgazdasággal foglalkoztam, ugye be volt rakva a szalma, a csutka, itt valaki elrejt egy fegyvert, és ezt megtalálják, akkor akár ki is végezhetnek.*<sup>44</sup>

Hódos Antal – erős fizikumának köszönhetően – orvosi ellátás nélkül is viszonylag hamar felépült, viszont attól tartott, hogy nem ússza meg ennyivel. Félelmét az a vele szemben megfogalmazott vád táplálta, amit – mint később megtudta – a karhatalmistának állt polgári párttitkár, Hernyák János hangoztatott. A nánási származású Hernyák azzal gyanúsította, hogy nemzetőrparancsnokként kétszáz kommunistáról készítettett listát, akiket ki is akart végeztetni, köztük Hernyákot is, családotul. Ennek a vádnak semmiféle alapja sem volt. Ehhez hasonló, légből kapott „halállistákat” egyébként máshol is emlegettek a megtorlás időszakában. Hódos személyes bosszúvágyra gyanakszik, amelynek családi háttere lehet: a karhatalmista Hernyák apja, aki régi, ’19-es kommunista volt, Hódos apósának volt a szomszédja Nánáson, s a szomszédok között korántsem volt felhőtlen a viszony.

A ledöntött szovjet emlékművek helyreállításáról az akkori rendelet szerint a helyi tanácsoknak kellett gondoskodniuk. A munkát általában azok számlájára végeztették el, akik az emlékművek ledöntésében részt vettek. A hajdúnánási tanács végrehajtó bizottsága is a „tetteseket” kötelezte a helyreállításra, és a húszezer forintra becsült költséget is rájuk terhelte.<sup>45</sup> Valójában azonban a karhatalmisták önkényességet sem mellőző viselkedésének „köszönhetően” olyanoknak is rész kellett vállalniuk az újjáépítési munkálatokban és a terhek viselésében, akik az emlékmű ledöntésénél ott sem voltak. Így járt többek között Hódos Antal is:

*„Semmi közöm nem volt hozzá, nem is voltam Nánáson, amikor ledöntötték az emlékművet. Sőt, az volt a véleményem, hogy ezt talán nem is így kellett volna megoldani (...) Egyszer estefele jött két katona a lakásomra, hogy azonnal menjek a tanácsháza elé. Lapátot vigyek és ott reggelig fogok dolgozni. Hát én fogtam a lapátot és odamentem. Nekünk reggelre fel kellett építeni az emlékművet. Völtünk ott vagy tizenötön. Oda volt készítve a cement, a sóder és négy géppisztolyos katona őrzött bennünket. (...) Éjjeltájban megállt egy honvédségi kocs, és valószínű, hogy ellenőrzésre jöttek ki, három tiszt. Ezek pufajkások voltak. A harmadik tiszt*

<sup>44</sup> Interjú Hódos Antallal (Hajdúnánás).

<sup>45</sup> „Felszabadítási emlékművek helyreállítása.” A Hajdú-Bihar megyei tanács V.B. levele, Debrecen, 1957. febr. 23. és a Hajdúnánás városi tanács V.B. elnökének válasza, 1957. márc. 7, Hajdúnánás városi tanács V.B. titkárságának iratai 1950–1975. HBML, XXIII. 528. 74/2/1957.

*számomra ismerős volt, Hernyák volt az, főhadnagyi rangban. Kiugrott a kocsiból és rám mutatott: »Ez volt az a csavargó, aki meg akarta ölni a családomat!« Akkor tudtam meg, hogy ő volt az, aki azt hazudta már korábban is rólam, hogy a családját meg akartam ölni. Én nem válaszoltam semmit. A két tiszt, aki vele volt, azt mondta: »Majd visszatérünk rá! Egy óra múlva visszajövünk!« Ez magyarul azt jelentette volna, hogy elvisznek és elintéznék, mert ez így működött akkor. Kétségbe voltam esve, mert megszökni nem lehetett, négy géppisztolyos katona állt ugye körül. És akkor szerencsémre úgy fél kettő tájban jött a Varjas őrnagy. Ő volt az ügyeletes és ment ellenőrizni a rendőröket. (...) Odajött, kérdi, hogy mit keresek én itt. Hát mondom: »Hogy mit keresek én itt, nem tudom, de idehoztak. (...) De ettől nagyobb baj van, mert itt voltak a tisztek és visszajönnek, és ettől én nagyon félek!« És akkor azt mondta: »Kérem, azonnal menjen haza! Magának itt semmi helye nincsen! Magának ehhez semmi köze! Érti?!« Parancsba adta szinte, hogy távozzak. És a katonák egy szót sem szóltak. Hát ugye, Varjas őrnagy volt, ők meg honvédek voltak. Én felvettem a lapátot és hazamentem. Igaz, nem mertem bemenni a lakásba. Csutkakúp rakomány volt a kertben és én abban töltöttem az éjszakát. (...) De aztán a pufajkások nem jöttek.<sup>46</sup>*

Hódos véleménye szerint annak a Varjas Pál rendőr őrnagynak köszönheti, hogy megmenekült a pufajkás Hernyák bosszújától, akivel a forradalom alatt – miután a rendőrség csatlakozott a nemzetőrséghez – együtt adta az éjszakai ügyeletet.<sup>47</sup> A volt nemzetőrparancsnok 1957 júliusáig rendőrségi felügyelet alatt állt, többször kihallgatták, de a bíróság nem emelt vádat ellene.

Szilágyi Gyula tanácselnök<sup>48</sup> fenntartásának adott hangot a karhatalmisták módszerével kapcsolatban, sőt Tóth Gábor, a január elején a városba került új párttitkár is azon a véleményen volt, hogy ez az erőszakos és kegyetlen magatartás inkább árt

<sup>46</sup> Interjú Hódos Antallal (Hajdúnánás).

<sup>47</sup> A helyi forradalmi szervek megalakulása után a rendőrség is csatlakozott a forradalomhoz. Rendőrök és nemzetőrök együtt járőröztek, az éjszakai ügyeletet pedig úgy oldották meg, hogy egyik nap Hódos nemzetőrparancsnok ügyelt a rendőrség helyettes parancsnokával, Varjas őrnaggyal, másnap pedig a nemzetőrparancsnok-helyettes, Ács Béla a rendőrparancsnokkal, Garda Imre századossal látta el ezt a feladatot. 1957 elején Gardát leváltották a hajdúnánási rendőrkapitányság éléről, sőt rövidesen le is szerelték a rendőrségtől. A parancsnokságot az addigi helyettes, Varjas őrnagy vette át.

<sup>48</sup> Szilágyi Gyula 1955-től 1963-ig volt Hajdúnánás polgármestere. Az 1956-os forradalom alatt a helyi forradalmi bizottmány elnökeként ténykedett. Meglepő és országos viszonylatban is páriát ritkító eset, hogy ezért nemcsak hogy vonták eljárás alá, de nem is váltották le. Erről lásd: Völgyesi Zoltán: Egy ’56-os értelmiségi szervező – a történeti források tükrében. *Mediárium*, 2007. nyár-ősz, 292–293.

a konszolidációnak. A tanácselnök éppen Debrecenben járt január utolsó napjaiban, amikor Fegyveres karhatalmi egysége több embert kegyetlenül bántalmazott. Szilágyi, elmondása szerint, amint tudomást szerzett arról, hogy Hódos Antalt és Ács Bélát, a nemzetőrség volt vezetőit és Ecsedi Lajost, saját tanácsi beosztottját is összeverték, Tatár Kis Lajos megyei tanácselnökhöz fordult:

*„Délután felhívtam a megyei tanács elnökét, akinek én korábban személyi referense voltam, és tudta, hogy én nem hazudok neki. Mondtam neki, hogy erről eddig nem volt szó, és engem nem kérdezett meg eddig senki. Azt mondja: »Mi történt?« Hát mondom, hogy mi. Akkor aznap visszarendelték Fegyvereseket.”<sup>49</sup>*

Azt, hogy Szilágyi restellte a pufajkások megtorló akcióit, Hódos Antal is meg tudta erősíteni. Hónapokkal az események után ugyanis felkereste a tanácselnököt, s ekkor szóba jött a karhatalmisták tevékenysége is:

*„Augusztus, szeptember lehetett. Fölmentem Szilágyihoz, nagyon tisztességesen fogadott, behívott a belső szobájába. (...) És akkor elővett a páncélszekrényből egy ilyen hét decis üveg bort és megkínált. És akkor mondta, hogy nagyon bántja őt, ami történt, de higgyem el, hogy nem tehetett semmit, mert őt akkor berendelték Nánásról Debrecenbe. S amikor ő hazajött, és megtudta, hogy engem is megvertek, ő közölte velük, hogy ezt ne csinálják.”<sup>50</sup>*

Fegyveres Antal pufajkás különítménye a február eleji visszarendelésük után nem látogatott többet Nánásra. Más karhatalmista egységek ugyan megfordultak a városban, de a január végéhez, február elejéhez hasonló brutális verésekre már nem került sor.

## A megtorlás újabb szakasza

Február 26-án kezdődött meg a rendőrségi nyomozás a hajdúnánási szovjet emlékmű ledöntése ügyében. A rendőrség az eljárás során felhasználta azokat a fotókat, amelyeket a kollégium igazgatója a diákotthon térre néző ablakából készített az október 26-ai tüntetés idején. Az emlékmű újjáépítéséhez szükséges közüzaléket Nagy Miklósnak kellett beszereznie, és neki kellett az emlékmű elkészültét jelentenie. Az „átadás” március 14-én történt, a tanácselnök és a párttitkár jelenlétében. Nagy visszaemlékezése szerint Tóth Gábor a következőt mondta neki fanyar humorral: „Ha még egyszer le-

<sup>49</sup> Interjú Szilágyi Gyulával (Debrecen).

<sup>50</sup> Interjú Hódos Antallal (Hajdúnánás).

borítják, most már tudja, hogy honnan fogja az anyagot beszerezni!”<sup>51</sup> A büntetés e sajátos formája a kárvallott számára nem volt olyan mulatságos: a költségek előteremtésére ráment két és fél hold földje.<sup>52</sup>

Másnap, 1957. március 15-én a hatalom erőfitogtatása jegyében tartotta meg a munkásörtség az ünnepélyes eskütételét Hajdúnánás főterén.<sup>53</sup> A „rendcsinálásban” jeleskedő, fizikai erőszakot is alkalmazó pufajkás egységeket ezután felváltották az erőt csupán csak demonstráló egyenruhás munkásőr alakulatok. Ezzel egy időben előtérbe került a megtorlás jogi alapokra helyezett, szisztematikus formája, azaz kezdetét vette a politikai perek időszaka.<sup>54</sup> Ez azonban már egy másik történet.

---

<sup>51</sup> Interjú Nagy Miklóssal (Hajdúnánás).

<sup>52</sup> 1958. március 5-én a megyei bíróság Nagy Miklóst – az emlékmű ledöntésében való részvételéért – társadalmi tulajdon sérelmére elkövetett rongálás címén 5 hónap felfüggesztett börtönbüntetésre ítélte. Pongor József és társai periratai. HBML, B.843/1957.

<sup>53</sup> Murvai László visszaemlékezése. HBML pártarchívuma VE 246.

<sup>54</sup> Az MSZMP március 1-jén megtartott helyi intézőbizottsági ülésének jegyzőkönyve szerint „ellenforradalmi cselekedetért” 10 fő rendőrségi felügyelet alatt volt már, 6 feljelentett ügyében folyt a nyomozás szovjet emlékmű ledöntése miatt, 3 fő pedig már őrizetben volt. MSZMP intéző bizottsági ülés, 1957. márc. 1. HBML pártarchívuma. Elnökség, Intéző Bizottság, V.B-ülések jegyzőkönyve 1957. I. 7. - XI. 27. 11. fond. 1. fcs. 2. ö.e. Az MSZMP március 1-jén megtartott helyi intéző bizottsági ülésének jegyzőkönyve szerint „ellenforradalmi cselekedetért” 10 fő rendőrségi felügyelet alatt volt már, 6 feljelentett ügyében folyt a nyomozás a szovjet emlékmű ledöntése miatt, 3 fő pedig már őrizetben volt.



